
Розділ 1. Теорія та історія соціальних комунікацій

Part 1. Theory and History of Social Communications

■ <https://doi.org/10.31516/2410-5333.055.01>

УДК 304.2

О. Г. Глушук, старший викладач кафедри культурології та музеєзнавства, Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

glushchuk79@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1898-3426>

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ В НОВИХ РЕАЛІЯХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА¹

Розглянуто таке явище, як культура спілкування у нових соціокультурних умовах з точки зору його активного розвитку та потужного застосування інформаційно-комунікаційних технологій у різних галузях життя соціуму. Особливо важливим це вбачається на сучасному етапі інтеграції України у світове соціокультурне середовище. Розкрито головні фактори, що впливають на становлення культури спілкування в людей, котрі безпосередньо використовують нові технології для комунікації. Приділено увагу вияву характерних форм комунікації, які розвинулися під впливом інформаційної революції.

Ключові слова: *культура спілкування, сучасне середовище, Інтернет, інформація, комунікація.*

О. Г. Глушук, старший преподаватель кафедры культурологии и музееведения, Ровенский государственный гуманитарный университет, г. Ровно

КУЛЬТУРА ОБЩЕНИЯ В НОВЫХ РЕАЛИЯХ ИНФОРМАЦИОННО-КОМУНИКАЦИОННОЙ СРЕДЫ

Рассмотрено такое явление, как культура общения в новых социокультурных условиях с точки зрения его активного развития и широкого применения информационно-коммуникационных технологий в разных отраслях жизни социума. Особенно значимо это выражается на нынешнем этапе интеграции Украины в мировую социокультурную среду. Раскрыты основные факторы, которые влияют на становление культуры общения у людей, которые непосредственно используют новые технологии для коммуникации. Уделено внимание выявлению характерных форм коммуникации, которые развились под влиянием информационной революции.

Ключевые слова: *культура общения, современная среда, Интернет, информация, коммуникация.*

---

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

O. G. Glushchuk, Rivne State University of the Humanities, Senior Lecturer of Department of Cultural Studies and Museology, RSHU, Rivne

CULTURE OF COMMUNICATION IN NEW REALITIES OF INFORMATION AND COMMUNICATION ENVIRONMENT

The purpose of the article is to study the influence of information and communication technologies on the culture of communication.

Research methodology. The methods of comparative analysis and synthesis have been applied during the research.

Results. Occurring in the new realities of the information and communication environment, the processes of communication are widespread. The important and the positive result is the improvement of the cultural level of communication in the virtual space. The fact is that users themselves strive to create a comfortable environment for communication and information exchange. Establishing certain rules of behaviour and correct spelling help people understand each other better, educate tolerance and encourage them to master their native language grammar. Ignorance and aggression that occur on the network are strongly condemned by the online community. Creating specific communication types contributes to the development of imagination, users' creativity, makes this process a unique phenomenon.

The novelty of this study is to determine the impact of information and communication technologies on the development of modern communication culture at the theoretical level.

The practical significance of the research is that the statements and the conclusions of the research can be used as a basis for further study of contemporary socio-cultural processes in the sphere of ICT.

Keywords: *communication culture, modern environment, Internet, information, communication.*

Постановка проблеми. На тлі суспільних трансформацій дедалі більшого значення набуває проблема культури спілкування. Такі суттєві перетворення зумовлені тотальним упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, серед яких чільне місце належить Інтернету, що кардинально змінив звичні уявлення про спілкування і породив чимало проблем. Окрім того, посилення впливу ролі ЗМІ на соціум, поява великої кількості комунікативних посередників, зокрема новітньої комп'ютерної техніки — все це актуалізує проблему культури спілкування.

Зрозуміло, що інформаційно-комунікаційні технічні засоби допомагають активізувати комунікаційні процеси на світовому рівні, і тому сучасний етап розвитку суспільства визначають як епоху масових комунікацій. Певною особливістю цього інформаційного суспільства є радикальні перетворення не лише у сфері виробничих структур і технологій, а й, головну, у сфері соціально-економічних відносин та культурі, і в культурі спілкування зокрема.

Сьогодні культура спілкування зазнає значних змін завдяки використанню новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Тому розвиток культури спілкування в нових соціокультурних умовах актуальний з точки зору його активного розвитку та у зв'язку з повсюдним застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій у різних галузях життя соціуму. Особливо важливо це вбачається на сучасному етапі інтеграції України у світове соціокультурне середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку культури спілкування є об'єктом багатьох наукових розробок, однак формуванню саме культури спілкування у нових вимірах реальності лише віднедавна стали приділяти посилену увагу. Визначена нами проблема набула лише часткового відображення в окремих наукових дослідженнях, статтях, матеріалах наукових конференцій та семінарах, методичних рекомендаціях та інформаційних джерелах мережі Інтернет.

Чимало досліджень присвячено проблемі виховного впливу на формування віртуального виховання молоді (Фатурова, 2004; Комар, 2007; Малькова, 2004; Смишляєва, 2009) та ін.

Сучасна ситуація активного використання засобів віртуального спілкування зумовила появу маси досліджень як наукових, так і методичних. Так, немало вітчизняних дослідників розглядають нові типи спілкування в мережі Інтернет, зокрема вивчають комп'ютерний сленг (Гавлюк, 2003; Каптюрова, 2012), досліджують меми та тролінг у сучасному комунікативному дискурсі (Король, 2013), розглядають коментування публікацій в інтернет-виданнях як спосіб вираження культури мовлення в мережі (Кулик, 2012), аналізують смайли як новий засіб невербального спілкування у віртуальному просторі (Кіпень, 2009).

Мета статті — виявити вплив інформаційно-комунікаційних технологій на культуру спілкування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні процеси інтеграції України у світовий інформаційний простір ознаменовані важливим значенням розвитку комунікативної культури. Тому характерно, що нинішні реалії життєдіяльності соціуму визначаються новим типом спілкування, який зумовив появу мережі Інтернет, сформувавши віртуальний соціокультурний простір для комунікації. Наявність таких специфічних комунікаційних засобів для спілкування, як смайли, меми, абрєвіатури тощо, посприяли виникненню своєї специфічної мови спілкування.

Надаючи визначення віртуальному спілкуванню, К. В. Смишляєва зазначає, що в ньому відбувається імітація структури, функцій та результатів реальних відносин і пов'язаних дій людини через віртуальні образи (Смишляєва, 2009).

Особливістю спілкування в мережі є можливість висловлення своїх думок і змога бачити, як на них реагують інші представники різних соціальних груп. Цей процес допомагає подолати комунікативні бар'єри. Водночас комунікація у віртуальному просторі сприяє звільненню від зовнішніх обмежень, і це посилює відповідальність учасників інтернет-спілкування, які мають встановити самі для себе моральні й етичні рамки і дотримувати їх.

Також позитивним аспектом нового типу комунікації у віртуальному просторі є можливість спілкуватися значної кількості людей, які проживають у різних кінцях світу і належать до різних культур, в один і той самий час. Відсутність можливості застосування значної кількості засобів невербальної комунікації, анонімність і послаблення емоційного компонента призводять до встановлення певних правил спілкування, що набувають відображення в нових формах та стилях комунікації.

В інтернет-спілкуванні поєднуються такі аспекти, як технологічний, мовленнєвий та етичний. Користувачі мережі Інтернет здебільшого демонструють впевнене володіння технологічним аспектом, чого не можна зазначити про інші.

Відповідно до цього, постає необхідність формування етики спілкування в мережі Інтернет певними факторами. Перший пов'язаний з тим, що спілкування є ключовим моментом соціалізації людини. У процесі спілкування відбувається засвоєння загальнолюдського досвіду, формуються свідомість і самосвідомість, власні переконання, ідеали та духовні потреби. Тому етичний аспект спілкування відіграє суттєву роль у цих процесах. Також завдяки Інтернету значно розширюється коло спілкування. Якщо в реальному світі воно обмежується лише близьким оточенням, тобто тими особами, з якими людина стикається в життєвих ситуаціях (проживає поруч, навчається, займається спортом тощо), то у віртуальному світі юзер має можливість спілкуватися з кожним користувачем мережі Інтернет. Це люди різних вікових і статевих особливостей, різного рівня освіти та способу життя, представники різних національних груп, культур, віросповідання, традицій тощо, тобто особи, з якими в реальному житті у людини немає шансу спілкуватися, з якими вона в реальності нізащо б не наважилася зав'язати контакт. Залишаючи поза межами розгляду питання безпеки інтернет-спілкування, можна зазначити,

що Інтернет надає людині можливості набути безцінного досвіду міжособистісного інтернаціонального спілкування, надзвичайно корисного для її життєдіяльності. Однак реалізація цього процесу неможливоюється відсутністю культури спілкування.

Наступний фактор полягає в тому, що можна скласти уявлення про загальну культуру людини та культуру країни, яку вона представляє, саме через те, як вона спілкується. Для України, що прагне інтегруватися в європейську спільноту, важливим є презентативність саме через грамотне, толерантне, культурне спілкування її мешканців у загальнодоступному просторі Інтернету.

У процесі мовної практики в Інтернеті виникла й набула поширення специфічна інтернет-мова — мовні скорочення, аббревіатури, символи, використання яких має відбуватися згідно з правилами етики.

Для того щоб вміти адекватно обирати засоби спілкування в певних ситуаціях, доречно використовувати його функціональні можливості відповідно до правил етикету, правильно застосовувати словесні формули етичного спілкування, коректно вживати специфічну інтернет-мову. Саме це є значимими складовими діяльнісного компоненту етики спілкування в мережі Інтернет.

Важливим аспектом інтернет-спілкування є швидке реагування користувачів на новини, можливість висловити своє ставлення до актуальних подій. До негативних явищ належать некоректні висловлювання, спрямовані на людей іншої національності, представників нетрадиційної орієнтації тощо. Саме анонімність користувачів дозволяє підбурювати людей, розпалювати міжетнічну ворожнечу.

Звичайно, не можна обмежуватись лише негативним впливом Інтернету на мову. Зокрема небайдужі до культурного мовлення люди в мережі з метою пропаганди культури спілкування загалом і популяризації саме літературної мови розміщують відповідні матеріали. Останнім часом дедалі частіше з'являються інформаційні сайти, на яких публікують інформацію про унікальність рідної мови. Водночас Інтернет сприяє і читанню книг, наприклад, можна отримати доступ до електронних копій улюбленої літератури («Найбільші списки електронних бібліотек в Інтернеті», «Безкоштовні онлайн бібліотеки. Завантажуй і читай» тощо).

Також в Інтернеті організують онлайн-курси для тих, хто бажає вивчити українську мову. У соцмережі «Facebook» можна знайти сторінки, які популяризують українську мову і культуру («Ukrainian Language and Culture School», «Вивчай українську!» тощо). Подібні інтернет-ресурси містять інформацію, яка має стати

в нагоді тим, хто прагне вдосконалювати культуру мовлення (як реального, так і віртуального).

Для ефективного засвоєння культури спілкування в мережі Інтернет потрібні конкретні знання і навички. Як і будь-якому іншому спілкуванню, йому шкодять агресивне поведження і нецензурні висловлювання.

Також суттєвим для дослідження теми є питання виникнення принципово нового засобу спілкування в мережі Інтернет. Відсутність можливості використовувати невербальні засоби реального мовлення у віртуальному просторі спричинила появу нового комунікаційного засобу невербального спілкування — «смайлів» (з англ. «smile» — посмішка). Це спеціальні символи, які також мають назви «емотикон» (з англ. «emotion icon» букв. емоційні іконки), а також «емоджі», «емограма» — набір графічних символів і малюнків, які є знаковими аналогами для кращої передачі та сприйняття власних емоцій. Створення нового виду невербального спілкування у мережі Інтернет зумовлено неможливістю точної передачі відчуттів та емоцій (напр. інтонації, дії, стану тощо). Також на це значно вплинув принцип економії зусиль співрозмовників, які прагнуть пришвидшити комунікацію за допомогою скорочень. Достатньо швидко користувачі Інтернету адаптували і почали застосовувати ці графічні зображення саме завдяки їхній простоті та легкості написання. Відтоді смайли стають специфічним засобом спілкування і є графічно-стилістичною складовою культури спілкування у віртуальному просторі, так званім «нетикетом», тобто загальноприйнятими правилами спілкування в Інтернеті.

На думку В. А. Завгороднього і О. П. Конька, це явище нового виду комунікації ще не стало системним у зв'язку з різним трактуванням і використанням згаданих символів, адже один і той самий символ у різних культурах може тлумачитися по-різному (Завгородній, і Коньок, 2014, с. 37).

Те, що смайли набули значного поширення у віртуальному просторі, сучасним дослідникам дозволяє порівнювати їх з окремою мовою. Слід зауважити, що вони виконують функції допоміжної системи в процесі спілкування, яка окремо без неї функціонувати не може.

Однак, з іншого боку, специфічна мова символічних зображень не існує в межах однієї мови, вона зрозуміла в усьому світі і тому інтернаціональна.

Ще одним явищем нетипового спілкування, яке виникло в процесі впливу інформаційно-комунікаційних технологій, є «меми»,

або, як їх ще називають, «фотожаби» (зображення або фраза, яка відома серед людей і поширюється від одного до іншого). Значна їх кількість береться з реального життя соціуму. Характерною ознакою використання мемів є їхній жаргівливий зміст, який не потребує дотримання суворих правил під час створення (Король, 2013, с. 68).

Окремі дослідження з проблем віртуальної комунікації свідчать, що мовні правила коректного поведіння в Інтернеті певною мірою відрізняються від звичайного мовного етикету і називаються нетикетом.

Виокремлюють два найпоширеніші жанри спілкування в мережі, а саме: ділове, тобто включене в систему будь-якої іншої діяльності, і фатичне — спілкування з метою підтримання контакту. До першого жанру належать офіційне листування, видання професійного спрямування, матеріали наукових конференцій тощо, до другого — чати, форуми, конференції тощо.

Слід зазначити, що офіційного документа, або стандарту, який би містив правила мережевого етикету, нині не існує. Тому правила етикету встановлюють самі інтернет-користувачі. Цікавим у цьому разі є те, що тут так само надається свобода вибору, але від неї залежать комфортне співіснування та спілкування у віртуальному середовищі всіх інших користувачів.

Нині для ефективного і комфортного спілкування в мережі здійснюються спроби встановлення певних норм поведінки, яких необхідно дотримувати в процесі електронного спілкування. Найбільшими порушеннями нетикету є звинувачення, образи, хамство, використання нецензурної лексики. Не менш суттєвими є відволікання від основної теми розмови (це явище називають «офтоп», коли співрозмовник навмисно змінює тему), використання реклами в непризначеному для цього місці. До грубого порушення відносять також плагіат, фейкові повідомлення, наклепи та ін. Їх повинні відстежувати оператори інтернет-зв'язку та дбати про безпеку і культуру спілкування користувачів у мережі. Однак і самі користувачі повинні усвідомлювати, що саме від них залежить комфорт перебування у віртуальному середовищі, дотримання правил поведінки впливає і на саму якість змістової частини інтернет-ресурсів і послуг.

Надзвичайно популярними та затребуваними серед інтернет-користувачів є різноманітні платформи для спілкування та обговорення — чати, форуми, конференції, соціальні мережі. Вони розрізняються за віковими ознаками, професійним спрямуванням, зацікавленістю тощо.

Висновки. Отже, процеси комунікації, що відбуваються в нових реаліях інформаційно-комунікаційного середовища, набирають широких обертів. Вагомим і позитивним результатом є поліпшення культурного рівня спілкування у віртуальному просторі. Свідченням є те, що самі ж користувачі докладають зусиль, щоб створити комфортне середовище для спілкування і обміну інформацією. Встановлення певних правил поведінки і правильної орфографії допомагає людям краще розуміти одне одного, сприяє толерантному ставленню і спонукає до вивчення граматики рідної мови.

Перспективи подальших досліджень. Дослідження культури спілкування в новому інформаційно-комунікаційному середовищі свідчить про те, що ця проблематика надзвичайно популярна на сучасному етапі розвитку суспільства, оскільки дедалі більше людей стають інтернет-користувачами, і виникає нагальна потреба в розвитку культури спілкування.

Список посилань

- Гавлюк, Д. (2003). Матеріали для словника українського комп'ютерного сленгу. *Мова та історія*, 45–56.
- Завгородній, В. А. і Коньок, О. П. (2014). Культура і майстерність спілкування в мережі Інтернет. *Електронні засоби та дистанційні технології для навчання протягом життя: тези доповідей X Міжнародної науково-методичної конференції*, м. Суми, 13–14 листопада 2014 р. (с. 36–39). Суми: Сумський державний університет.
- Каптурова, В. В. (2012). Сленг соціальних мереж та мікроблогів. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 1. Відновлено з <http://archive.nbuv.gov.ua/>
- Кіпень, С. В. (2009). Смайлики як візуально-сміслові конструкції віртуального спілкування. *Нова філологія*, 34, 205–210. Запоріжжя: ЗНУ,
- Комар, М. М. (2007). *Особистість в умовах інформатизації освіти (соціально-філософський аспект)* (Автореф. дис. ... канд. філософ. наук). Одеса: ПДПУ імені К. Д. Ушинського.
- Король, А. П. (2013). Меми та тролінг у сучасному комунікативному дискурсі. *Перекладацькі інновації: матеріали III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції*, м. Суми, 15–16 березня 2013 р. (с. 67–69). Суми: СумДУ.
- Кулик, О. (2012). Коментування публікацій в інтернет-виданнях як один із способів вираження культури мовлення у мережі. *Культурологія в НаУОА*, 1. Відновлено з <http://kulturolog.org.ua/i-conference/2012/109-infconf2012/543-kulyk.html>
- Малькова, Е. Ю. (2004). *Этические проблемы виртуальной коммуникации* (Автореф. дис. ... канд. фил. наук). Санкт-Петербург: РГУ имени А. И. Герцена.

- Смышляева, Е. В. (2009). *Социально-педагогические условия организации виртуального общения молодежи* (Автореф. дис. ...канд. пед. наук). Кострома: КГУ имени Н. А. Некрасова.
- Фатурова, В. М. (2004). *Интернет-середовище як фактор психологічного розвитку комунікативного потенціалу особистості*. (Автореф. дис. ... канд. психол. наук). Київ: Ін-т психології імені Г. С. Костюка АПН України.

References

- Havlyuk, D. (2003). Materials for the Ukrainian computer slang dictionary. *Language and history*, 45–56. [in Ukrainian].
- Zavgorodny, V. A. and Konok, O. P. (2014). Culture and communication skills on the Internet. *Electronic tools and distance technologies for life-long learning: Abstracts of the X International Scientific and Methodological Conference*, Sumy, November 13–14, 2014. (p. 36–39). Sumy: Sumy State University, 2014. [in Ukrainian].
- Kaptyurova, V. V. (2012). Slang social networks and microblogging. *21st Century Linguistics: New Research and Perspectives*. Retrieved from <http://archive.nbuv.gov.ua/> [in Ukrainian].
- Kipen, S. . (2009). Emoticons as visual-meaning constructs of virtual communication. *New Philology*, 34, 205–210. Zaporizhzhia: ZNU. [in Ukrainian].
- Komar, M. M. (2007). *Personality under the conditions of informatization of education (socio-philosophical aspect)* (Author's dissertation ... Candidate of Philosophical Sciences). Odessa: K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University. [in Ukrainian].
- Korol, A. P. (2013). Memes and trolling in contemporary communication discourse. *Translation Innovations: Materials of the Third All-Ukrainian Student Scientific and Practical Conference*, Sumy, March 15–16, 2013. (p. 67–69). Sumy: Sumy State University. [in Ukrainian].
- Kulik, O. (2012). Commenting on publications in online publications is one way of expressing a culture of broadcasting online. *Cultural Studies at NAUAA*. Retrieved from <http://kulturolog.org.ua/i-conference/2012/109-infconf2012/543-kulyk.html> [in Ukrainian].
- Malkova, E. Yu. (2004). *Ethical problems of virtual communication* (Author's dissertation ... Ph.D. in Philology). St. Petersburg: Herzen State Pedagogical University of Russia. [in Russian].
- Smyshlyayeva, E. V. (2009). *Socio-pedagogical conditions of organization of virtual communication of young people* (Author's dissertation ... Candidate of Pedagogical Sciences). Kostroma: N. A. Nekrasov KSU. [in Russian].
- Faturova, V. M. (2004). *Internet environment as a factor of psychological development of the communication potential of the individual*. (Author's dissertation ... Candidate of Psychological Sciences). Kyiv: GS Psychology Institute. Kostyuk APS of Ukraine. [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 7.10.2019 р.